

MOTIVACE A VÝUKA DOSPĚLÝCH

Motivace jako přípravná fáze výchovně-vzdělávacího procesu je obzvláště důležitá při práci s dospělými, kteří se po různé dlouhé době od ukončení studia znovu vracejí do školních lavic. Vzdělatelnost dospělého závisí na jeho ochotě k učení a tato ochota předpokládá zájem. Pozitivní motivace nepomáhá tvořivé samostatnosti a je tím větší, čím intenzivnější bude anticipace očekávaného úspěchu této činnosti.

Lidé si vždycky uvědomovali specifické zvláštnosti jednotlivých úseků svého života, ať už na ně pohlíželi z hlediska tělesných či psychických znaků nebo sociálních aspektů. Potřeby společenské praxe, rychlost vědeckého i sociálního pokroku s sebou přináší i nezbytnost existence člověka vysoce vzdělaného, samostatného, s tvůrčím přístupem a schopnostmi rychle a správně se adaptovat. Růst vzdělanosti tedy vede i k novému pojetí výchovně vzdělávacího systému, ze vzdělání omezeného určitou věkovou hranicí se postupně vyvinula potřeba celoživotního vzdělávání. Vyrůstá úloha osobnosti člověka, jeho schopnost sebevýchovy, vlastního rozvoje a sebevzdělávání. Problematika celoživotního vzdělání je tedy dalším výsledkem ekonomických změn, kterými naše společnost prochází. *„Dospělý jedinec je neustále ve složité interakci se svým prostředím, a proto se vyvíjí a přebudovává ve svých vlastnostech po celý život. Vývoj dospělého člověka je především výsledkem aktivního rozhodování, zásahů a postojů individua. Dospělý není vývojem pasivně formován, ale aktivně, vědomě se ho spoluúčastní, takže jeho život je vědomým tvůrčím procesem.“*⁽¹⁾

Je třeba přihlídnout k tomu, že do školních lavic dnes znovu usedají jako posluchači i absolventi vysokých škol po různé dlouhé době od ukončení studia. Proces racionální výuky dospělých nás tedy nutí brát v úvahu zásady androgogiky. Naši posluchači si totiž přicházejí v rámci postgraduálního odborného nebo speciálně zaměřeného studia cizích jazyků nejen zvýšit své dosavadní znalosti, ale i prohloubit samostatný, kritický a tvůrčí přístup k práci.

U některých posluchačů jazykových kurzů musíme předem počítat s tím, že je třeba znovu obnovit a vyvolat již zapomenuté vědomosti, které mnozí z hlediska dosavadní praxe nepovažovali za potřebné, vzbudit jejich uvědomělou a trvalou pozornost v hodinách jazykové výuky a počítat i s tím, že ne pro všechny bude zcela samozřejmé, že se budou chtít naučit bez výjimky vše, co jim bude předloženo. Proto je z hlediska jejich nejbližšího životního cíle velice důležité vyjasnit i fakt motivace.

Motivace je jako přípravná fáze výchovně vzdělávacího procesu velice důležitá při práci s dospělými, kteří se vrací do školy za několik let po jejím absolvování. Posluchači totiž vzhledem ke své praktické orientaci jednoznačně očekávají od každé vyučovací jednotky prohloubení své profesionální přípravy. Proto výuka cizího jazyka musí akceptovat především **sepětí obsahu vyučovacího předmětu s dosavadní služební praxí a pracovním zařízením posluchačů a formovat v nich přesvědčení nejen o možnostech, ale o nutnosti se dále vzdělávat.**

Posluchači ve věku nad třicet let s oblibou vysvětlují své slabší výsledky tím, že již nemají vhodný věk k učení a že jim „už učení nejde“. Na základě měření inteligence v různém věku došli odborníci k postulátu tzv. adolescencního minima. Podle této hypotézy inteligence až do dovršení adolescence stoupá, přibližně do čtyřiceti let zůstává na stejné úrovni a potom pomalu klesá. Snížení kvality se projevuje zejména při prověřování znalostí časově omezenými testy: jde tedy o sníženou internost vzruchu a útlumu centrální nervové soustavy zejména v oblastech, které jsou méně používány. Pokud tedy přijdou posluchači ve své služební praxi málo do styku s cizojazyčnými texty a materiály, jedná se v jazyce o zapomínání ve velkém rozsahu. Z psychologického hlediska je třeba obnovit dočasné spoje, na něž potom navážeme dalším studiem. Schopnost zapamatování, která s postupujícím věkem klesá, nelze v žádném případě ztotožňovat se způsobilostí se učit, protože ta na bázi logiky naopak trochu stoupá. Proto se také při studiu odborných textů objevují lepší výsledky. Značnou roli zde hraje i profesionální paměť, která člověku, jenž jinak zvláštní paměť nevyniká, umožní dobře si vybavit vše, co s jeho pracovní a služební činností souvisí.

Téměř ve všech interpretacích učení se zdůrazňuje, že proces učení je podstatně ovlivňován motivací nebo že dokonce bez motivace k němu nemůže vůbec dojít. Velmi zajímavá je např. myšlenka Lorfové a Rosenfelda, kteří uvádějí, že „*nabývání vědomostí je vedle osvojování znalostí vždy problémem motivace. Každé duševní osvojování určitých skutečností, nějakého látkového komplexu, každý proces určení vůbec, předpokládá přiměřenou pohotovost účícího se člověka. To znamená, že věcné obsahy, kterým se má naučit, musí prožívat jako osobně významné, jako účelově zaměřené, nebo jako povinný cíl.*“⁽²⁾

O významu motivu pro proces učení žádný psycholog nepochybuje, ale samy pojmy „motivace“ a „motiv“ bývají vykládány velmi rozdílně a jejich definice si zčásti odporují, což plyne především z rozdílných filozofických koncepcí autorů. Na rozdíl od teoretických výkladů koncepcí motivace jako výrazu „účelně působících vnitřních potřeb a zájmů“ člověka a na rozdíl od mechanistickomaterialistických koncepcí, které se spokojují s představou vnějších pudů a „*tlaku zvnějšku*“, dnes většinou vycházíme ze skutečnosti, že pojem motivace může být postižen jen z hlediska dialektické jednoty a vzájemného působení vnějších a vnitřních podmínek a z hlediska rozporů, které v aktivní činnosti člověka neustále nově vznikají a musí být řešeny.⁽³⁾

Jaký zastává k problematice motivace postoj Rubinštejn? Jeho přístup lze shrnout do tří myšlenek.

- * 1. Motiv jako podnět je příčinou jednání, ale aby se jím stal, musí být nejprve sám formován. Proto nelze motivy nikdy pojímat jako nějaký začátek.
- * 2. Motivy jsou právě tak určovány úkoly, do nichž je člověk zapojen, jako jsou úkoly určovány motivem.
- * 3. Motivy lidské činnosti jsou neobyčejně mnohostranné. Vyplynávají z různých potřeb a zájmů, které se vytvářejí ve společenském životě.⁽⁴⁾

Dále Rubinštejn poukazuje na skutečnost, že u člověka dochází k učení tehdy, když uložené úkoly nejen pochopí, ale také vnitřně přijme. Stejně tak i Bogojavlenskij a Mečinská na základě průzkumů a výzkumů docházejí k závěru, že pozitivní motivace učení přispívá k rozvíjení tvůrčí samostatnosti a motivace pro určitou aktivitu v učení je tím větší, čím intenzivněji je očekávaný úspěch této činnosti anticipován.⁽⁵⁾ V literatuře je také často zdůrazňován fakt, k němuž došli psychologové na základě výzkumů vývoje učení: „**Věk je pro efektivitu učení věcí vedlejší. Vzdělanost dospělého závisí na jeho ochotě k učení.** A tato ochota se učit určuje podstatnou měrou i způsobilost se učit. Učení a studium dospělých musíme podporovat, a proto je třeba, aby učitel pomohl posluchačům co nejlépe a přitom ekonomicky studovat. I dospělým je nutné občas připomenout, že při studiu cizího jazyka:

- je účelné zachytit podstatná fakta písemně a umět správně pracovat s učebnicí,
- rozumové učení je efektivnější než mechanické,
- kolektivně probírané vědomosti se stávají aktivními a lze je snadněji reprodukovat,
- pro osvojování slovíček a textů je vhodnější doba učení večer, protože zapomínání je v podstatě útlumem a ten je vyvolán novými dojmy, kterých bývá před spaním méně,
- je zapotřebí naučit se hned zpočátku správnou metodu, neboť vžitá návyky a dovednosti se zpětně velmi obtížně mění,
- věnovat učení dostatek času podle individuálních rozdílů a zejména v počáteční fázi není vhodné zbytečně spěchat.

Vzhledem ke specifické formě osvojování cizího jazyka, kterou představují jazykové kurzy pro příslušníky armády, je třeba věnovat zvláštní pozornost tzv. instruktivnímu učivu. Smyslem instruktivního učiva je naučit posluchače učit se. „*Způsob úspěšného učení je velmi individuální, ale seznámení se se způsoby, které se osvědčily, dá každému žákovi možnost orientace a pomůže mu se vyhnout se chybám, jako např. založit učení se cizímu jazyku na nácviku slov bez pravidel jejich spojování, učit se gramatickým pravidlům bez následného užívání tvarů ve smysluplných celcích, nedoučování, tj. spokojování se s pouhou mluhovou představou místo pevné znalosti založené na porozumění. Patří sem poučení o pozitivním vlivu společného vnímání sluchem, zrakem s připojením pohybu (např. zapisování), poučení o práci s textem, jak vnikat do jeho obsahu, jak se předem na porozumění připravit. Poučení o možnostech zdokonalování znalosti cizích jazyků je velmi významné pro samostatné učení.*“⁽⁶⁾

Měli bychom se snažit, aby dospělý nemusel zbytečně plýtvat časem a silami nebo byl ohrožen neúspěchem, s nímž se může při neplánovitém učení setkat.

Činnost člověka je vždy osobní činností a zaostávání za požadavky, kladenými na dospělé v rámci zvyšování jejich kvalifikace v podobě studia cizího jazyka, je provázeno selháním celé psychofyzické osobnosti, ne pouze jednotlivých funkcí. Snažíme se proto využít úspěchů posluchačů v jedné jazykové dovednosti pro psychické posílení v dovednosti jiné a nepřipravovat jim zbytečně stresové situace, jejichž odeznívání nutně poznamenává následující činnost.

Literatura:

- [1] Homola, M.-Petřková, A.: Psychologie dospělých. OP, Olomouc 1985, s. 57 - 58.
- [2] Lorf, M.-Rosenfeld, G.: Pedagogická psychologie ve vzdělání. In.: Psychologie v našem životě. Berlín 1966, s. 128.
- [3] Löwe, H.: Úvod do psychologie učení dospělých. SPN, Praha 1977, s. 40.
- [5] Rubinštejn, S. L.: Základy obecné psychologie. Moskva 1964, s. 694 - 695.
- [6] ibid., s. 160
- [7] Zielke, W.: Jak racionálně studovat. Svoboda, Praha 1984.
- [8] Střížová, A.: K otázkám perspektivního modelu vzdělávání a výchovy v dalších cizích jazycích. In.: Pedagogika, 1982, č. 3, s. 320.

Plukovník Ing. Svatopluk Veselý, CSc.

PROGRAM MEZINÁRODNÍHO VOJENSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ IMET PRO ARMÁDU ČR

Dne 8. 6. 1993, v rámci doprovodného programu výstavy vojenské techniky - IMET 93, přednesl zajímavou přednášku pan pplk. William S. McClure z Úřadu vojenské pomoci při Úřadu přidělnce obrany USA v České republice. S jeho svolením a využitím poskytnutých materiálů zveřejňujeme pro rozšíření informovanosti veřejnosti její podstatnou část.

International Military Education and Training - IMET je americkým vojenským školicím programem financovaným USA s cílem zabezpečit:

- studium důstojníků cizích armád a zahraničních civilních zaměstnanců státní správy ve Spojených státech amerických,
- vysílání mobilních výcvikových skupin do zahraničí k zabezpečení školení na místě,